

Limes – 2019

*A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve*

*Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II*

*Scientific Bulletin
of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

LIMES

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2019
Том VI



Берегове–Ужгород
2019

Науковий вісник «LIMES» засновано у 2014 році та видається за рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ. У науковому віснику публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ, а також дослідження українських та іноземних учених угорською, українською та англійською мовами. Цей том «LIMES» об'єднує праці з економіки, математики, інформатики, хімії, географії та суспільствознавства.

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ
(протокол № 7 від 20.12.2019 р.)*

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Мелінда Орбан та Олександр Добош (Видавничий відділ, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Вікторія Семйон, кандидат економічних наук та Габор Патакі (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Адальберт Бовді, доктор фізико-математичних наук, професор
(кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Адальберт Рац, доктор філософії з природничих наук, спеціальність «науки про землю: петрологія»
(кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Бейла Надь, кандидат біологічних наук, доцент (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Віра Протопопова, доктор біологічних наук, професор (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Золтан-Шандор Варга, доктор біологічних наук, професор-емерит
(кафедра еволюційної зоології та біології людини, Дебреценський університет)
Йосип Молнар, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Лорант-Денеш Давід, габілітований доктор у галузі «регіональні науки», професор
(Інститут економіки та розвитку регіонів, Університет ім. Святого Іштвана)
Маргарета Кейс, кандидат історичних наук (кафедра філології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Марія Ген, кандидат біологічних наук, габілітований доктор у галузі «науки про довкілля»
(кафедра ботаніки, Університет ім. Святого Іштвана)
Олександр Бергхауер, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Роберт Бачо, доктор економічних наук (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Юрій Жигуц, доктор технічних наук, професор (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)

ВІДПОВІДАЛЬНИ ЗА ВИПУСК:

Василь Брензович, кандидат історичних наук (Благодійний фонд за ЗУІ)

ТЕХНІЧНЕ РЕДАГУВАННЯ: Олександр Добош

ВЕРСТКА: Вікторія Товтін

КОРЕКТУРА: Льдіко Гріца-Варцаба, Томаш Врabelь, Олександр Кордонець

ОБКЛАДИНКА: Ласло Веждел

УДК: Бібліотечно-інформаційний центр «Опаці Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Друк наукового вісника здійснено за підтримки уряду Угорщини:



Засновник: Благодійний фонд Закарпатського угорського педагогічного інституту (від 2016 року Благодійний фонд Закарпатський угорський інститут)

Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ (Адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Веб-сторінка: www.kmf.uz.ua Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua Тел.: (00 380-3141) 4-28-29) та ТОВ «РІК-У» (Адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88000. Електронна пошта: print@rik.com.ua)

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

LIMES

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

2019
VI. évfolyam



Beregszász–Ungvár
2019

A „LIMES” című tudományos évkönyv 2014-ben alapított és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsának határozata alapján jelenik meg. A tudományos évkönyv a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárainak, hallgatóinak munkáit, valamint ukrainai és külföldi tudósok magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait adja közre. A „LIMES” jelen kötet a közgazdaság-, matematika-, informatikai, kémiai, föld- és társadalomtudomány különböző területeit öleli fel.

Nyomatott tömeg-tájékoztatói eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: KB № 20762-10562P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálat 2014.05.08-án.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2019.12.20., 7. számú jegyzőkönyv).*

FŐSZERKESZTŐ:

dr. Orosz Ildikó, PhD (Pedagógia és Pszichológia Tanszék, II. RF KMF)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Dobos Sándor és Orbán Melinda (Kiadói Részleg, II. RF KMF)
Szemjon Viktória, a közgazdaság-tudományok kandidátusa és Pataki Gábor (Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RF KMF)

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

dr. Bacsó Róbert, a közgazdaság-tudományok doktora (Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RF KMF)
dr. Berghauer Sándor, PhD (Földtudományi és Turizmus Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. Bódi Béla, a fizika- és matematika tudományok doktora (Matematikai és Informatika Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. habil. Dávid Lóránt Dénes (Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, Szent István Egyetem)
dr. habil. Höhn Mária, a biológiai tudományok kandidátusa (Növénytan Tanszék, Szent István Egyetem)
dr. Kész Margit, PhD (Filológia Tanszék, Magyar Tanszéki Csoport, II. RF KMF)
dr. Molnár József, PhD (Földtudományi és Turizmus Tanszék, II. RF KMF)
dr. Nagy Béla, a biológiai tudományok kandidátusa (Biológia és Kémia Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. Protopopova Vira, a biológiai tudományok doktora (Biológia és Kémia Tanszék, II. RF KMF)
dr. Rác Béla, PhD (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. Varga Zoltán Sándor, a biológiai tudományok doktora, professor emeritus
(Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék, Debreceni Egyetem)
prof. dr. Zsiguc György, a műszaki tudományok doktora (Matematikai és Informatika Tanszék, II. RF KMF)

A KIADÁSÉRT FELEL:

dr. Brenzovics László, PhD (Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonyági Alapítvány)

Műszaki szerkesztés: Dobos Sándor

Tördelés: Tótin Viktória

Korrektúra: Grica-Varcaba Ildikó, Vrabely Tamás, Kordonec Olekszandr

Borítóterv: Vezsdel László

ETO-besorolás: a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

A tudományos évkönyv megjelenését Magyarország kormánya támogatta:



Alapító: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Jótékonyági Alapítványa (2016-tól Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonyági Alapítvány)

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Cím: 90202 Beregszász, Kossuth tér 6. Honlap: www.kmf.uz.ua E-mail: foiskola@kmf.uz.ua Tel.: (00 380-3141) 4-28-29) és a „RIK-U” Kft. (Cím: 88000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)

Nyomdai munkák: „RIK-U” Kft.

© A szerzők, 2019

© A szerkesztők, 2019

ISSN 2411-4081

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
FERENC RÁKÓCZI II TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN COLLEGE OF HIGHER EDUCATION

LIMES

Scientific Bulletin
of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

2019
Volume VI



Berehove–Uzhhorod
2019

The scientific bulletin "LIMES" was established in 2014 and is published according to the resolution of the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. The scientific bulletin publishes in Hungarian, Ukrainian and English languages students' and teachers' academic studies of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, and researchers' academic articles from Ukraine and abroad. The given volume of "LIMES" contains academic studies and articles in Economics, Mathematics, Computer Science, Chemistry, Earth and Social Sciences.

**Certificate of State Registration of Printed Mass Media, Series KB, No. 20762-10562P,
Issued by the State Registration Service of Ukraine on the 8th of May, 2014**

*Recommended to publication by the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian
Hungarian College of Higher Education, record No. 7 of December 20, 2019*

EDITOR-IN-CHIEF:

Ildikó Orosz, PhD (Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian College)

MANAGING EDITOR:

Melinda Orbán and Sándor Dobos (Publishing Department, Transcarpathian Hungarian College)
Viktória Szemjon, C.Sc. in Economics and Gábor Pataki (Department of Accounting and Auditing, Transcarpathian Hungarian College)

EDITORIAL BOARD:

Béla Bódi, D.Sc. in Physics and Mathematics, professor
(Department of Mathematics and Computer Science, Transcarpathian Hungarian College)
Béla Nagy, C.Sc. in Biology (Department of Biology and Chemistry, Transcarpathian Hungarian College)
Béla Rácz, PhD (Department of History and Social Sciences, Transcarpathian Hungarian College)
József Molnár, PhD (Department of Geography and Tourism, Transcarpathian Hungarian College)
Lóránt Dénes Dávid, PhD, habilitation, professor
(Institute of Regional Economics and Rural Development, Szent István University)
Margit Kész, PhD (Department of Philology, Hungarian Departmental Group, Transcarpathian Hungarian College)
Mária Höhn, C.Sc. in Biology, habilitation (Department of Botany, Szent István University)
Róbert Bacsó, D.Sc. in Economics (Department of Accounting and Auditing, Transcarpathian Hungarian College)
Sándor Berghauer, PhD (Department of Geography and Tourism, Transcarpathian Hungarian College)
Vira Protopopova, D.Sc. in Biology, professor
(Department of Biology and Chemistry, Transcarpathian Hungarian College)
Yurij Zhiguts, D.Sc. in Technical Sciences, professor
(Department of Mathematics and Computer Science, Transcarpathian Hungarian College)
Zoltán Sándor Varga, D.Sc. in Biology, professor emeritus
(Department of Evolutionary Zoology and Human Biology, University of Debrecen)
RESPONSIBLE FOR PUBLISHING:
László Brenzovics, PhD (Charitable Foundation of Transcarpathian Hungarian College)

Technical editing: Sándor Dobos

Page proof: Viktória Tótin

Proof-reading: Ildikó Grica-Varcaba, Oleksandr Kordonec, Tamás Vrábely

Cover design: László Vezsdel

Universal Decimal Classification (UDC): The Apáczai Csere János Library of Transcarpathian Hungarian College

Authors are responsible for the content of academic studies and articles.

The publication of the scientific bulletin is sponsored by the government of Hungary:



Founder: Charitable Foundation of Transcarpathian Hungarian Pedagogical College (after 2016 Charitable Foundation "In support of the Transcarpathian Hungarian College")

Publishing: Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Address: Kossuth square 6, 90202 Berehove, Ukraine. Website: www.kmf.uz.ua E-mail: foiskola@kmf.uz.ua Tel.: (00 380-3141) 4-28-29) and "RIK-U" LLC (Address: Gagarin Street 36, 88000 Uzhhorod, Ukraine. E-mail: print@rik.com.ua)

Printing: "RIK-U" LLC

© The Authors, 2019

© The Editors, 2019

ЗМІСТ–TARTALOM–CONTENT



Дністрянський Мирослав: <i>Регіональний розвиток сучасної України: нові виклики і пріоритети</i>	11
	
SOLYMOS KAROLINA – CSOMA ZOLTÁN: <i>A Kárpátaljai-alföld talajai felvehető cink tartalmának meghatározása és az ellátottság megítélése nemzetközi összehasonlításban</i>	17
	
BARANYI, ARANKA – CSERNÁK, JÓZSEF – TÓTH, ESZTER: <i>Results of the Survey on Studying Finance Basics</i>	27
	
SÁNDOR ISTVÁN: <i>Innovatív technológiák alkalmazása a szövegelemzésben</i>	39
ROMÁN ERIKA – KUCSINKA KATALIN: <i>Nem csak versenyre</i>	47
	
AGG, ZOLTÁN: <i>How „wised up” are we in matters of climate change?</i>	53
BARABÁSNÉ KÁRPÁTI DÓRA: <i>Kompetenciák szerepe, mérési lehetőségek az oktatásban és a munkaerőpiacon</i>	61
BARANYI ARANKA – JURKÓ GYULA: <i>A magyarországi kis- és középvállalkozások idegen forrásból történő finanszírozási gyakorlata</i>	69
BELOVECZ MÁRIA – HALMOSI TÍMEA – IPACSNÉ GEDEI BEÁTA – VAJNA ISTVÁNNÉ TANGI ANITA: <i>Bankértékelés CAMELS-módszerrel</i>	83
BENCSIK ANDREA – MACHOVÁ RENÁTA – ZSIGMOND TIBOR: <i>Interim menedzsment, mint a tudásátadás eszköze</i>	95
BUDAI ELEONÓRA: <i>A számviteli rendszer az elmúlt 50 év tükrében</i>	105
CSÁKI-DARABOS RITA: <i>Teljesítménymérés lehetőségei az e-kereskedelemben</i>	117
DENICH ERVIN: <i>A hagyományos kockázatkezeléstől a vállalati kockázatkezelésig</i>	129
EGRI IMRE: <i>A tőzsde lehetőségei és hatása a gazdasági fejlődésre (néhány gondolat a 4.0 perspektívájában)</i>	141
FÁSI CSABA: <i>Hogyan teljesít Magyarország a digitalizáció terén? Elemzés a rangsorok és a stratégia szemüvegén keresztül</i>	153
FEHÉR HELGA – MOLNÁRNÉ BARNA KATALIN: <i>Útban az ügyfélközpontú adóhatóság felé</i>	163

FEJES NORBERT: <i>Kárpátalja gazdasági helyzetének és külgazdasági tevékenységének értékelése a XXI. században</i>	177
GYURCSIK, PETRONELLA – TÓTH, RÓBERT: <i>Impact of the financial strategy and the capital structure on the financial performance and competitiveness of SMEs</i>	203
HEGEDŰS, MIHÁLY – NEDELKA, ERZSÉBET: <i>The impact of digitalization and Industry 4.0 on the audit</i>	211
KEREZSI DÓRA – ERDEY LÁSZLÓ – DÉKÁN TAMÁSNÉ ORBÁN ILDIKÓ: <i>A kiegészítő melléklet eredménykimutatáshoz kapcsolódó részének elemzése magyarországi sportvállalkozások körében</i>	221
KISS ÁGOTA – DÉKÁN TAMÁSNÉ ORBÁN ILDIKÓ: <i>A szabályozott ingatlanbefektetési társasági státusz IFRS szerinti értékelési és adózási előírásainak szabályozása Magyarországon</i>	231
KÓMÍVES PÉTER MIKLÓS: <i>A felsőoktatás nemzetköziesedésének két dimenziója</i>	239
KOZMA, DOROTTYA EDINA: <i>Strategies for Sustainable Development - Exploring the similarities and differences between the European Union and the Visegrad Four</i>	249
LAKATOS VILMOS: <i>Controlling a vállalkozások döntéshozatali folyamataiban – elemzés vállalati esetek alapján</i>	263
MALATYINSZKI, SZILÁRD: <i>The effect and development of dual higher education in disadvantaged areas</i>	273
MOLNÁRNÉ BARNA KATALIN – FEHÉR HELGA: <i>A társasági adó és a gazdasági versenyképesség területi összefüggései</i>	279
NAGY ADRIÁN SZILÁRD – TÓTH SZABOLCS: <i>Helyi közösségi közlekedési szövetségek és szolgáltatói modellek Európában</i>	291
NAGY, ZSUZSANNA: <i>The effect of agricultural subsidies on efficiency and productivity of farms: a literature review</i>	299
ÖLVEDI TÍMEA – MIKLÓS GÁBOR: <i>Az európai egységes valuta bevezetése Romániában és Magyarországon</i>	307
PATAKI GÁBOR: <i>Vállalkozói karaktervizsgálat Kárpátalja határ menti térségében</i>	321
PATYI BALÁZS – PATAKI LÁSZLÓ – ILLÉS BÁLINT CSABA: <i>A pénzügyi diagnosztika jelentősége az újonnan alapított vállalkozások életében</i>	331
TÖKÉS TIBOR – MÁRKUS ÁDÁM – GÁLL JÓZSEF MIHÁLY – ERDEY LÁSZLÓ: <i>A 2016-os regionális reform Franciaországban</i>	339
TŐZSÉR ANETT: <i>A székelyföldi és a felvidéki turisztikai szervezeti rendszer vizsgálata</i>	347
VAJNA ISTVÁNNÉ TANGL ANITA – HALMOSI TÍMEA – SUHAJDA ÁDÁM – VAJNA ISTVÁN – BELOVECZ MÁRIA: <i>A számvitel múltja és jövője</i>	359
VARGA JÓZSEF – CSEH BALÁZS: <i>A negyedik ipari forradalom várható hatásai a felszabaduló emberi munkaerőre</i>	371
Когут Юлія – Ковач-Румп Генетта: <i>Міжбюджетні відносини Державного та місцевих бюджетів України</i>	381
Лалакулич Марія: <i>Фінансове забезпечення вищої освіти в умовах активізації міграційних процесів</i>	389
Семанюк Віта: <i>Філософські, соціологічні та психологічні проблеми обліку</i>	397
ESEMÉNYNAPTÁR	409

KÁRPÁTALJA GAZDASÁGI HELYZETÉNEK ÉS KÜLGAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE A XXI. SZÁZADBAN*

FEJES NORBERT

osztályvezető, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Külhoni Magyarok Osztálya
e-mail: norbert.fejes@nski.gov.hu

Kárpátalja gazdasági fejlődését Ukrajna 1991-es függetlenné válását követően számos tényező – földrajzi adottságok, demográfiai helyzet, a bel- és külpolitika alakulása, gazdasági tényezők – befolyásolta mind pozitív, mind pedig negatív irányban. A földrajzi fekvésből adódó egyik legfontosabb stratégiai előny, hogy Kárpátalja mind a négy szomszédos országa mára az Európai Unió tagjává vált, mely különösen az EU–Ukrajna társulási megállapodás életbe lépésével rendkívül komoly gazdasági lehetőségeket tartogat a megye számára a jövőre nézve. Egy ország, régió gazdasági teljesítményét ugyanakkor a belpolitikai válságok és a külső sokkok – legyen szó akár világgazdasági recesszióról, akár fegyveres konfliktusról – is nagymértékben befolyásolják. Ez a tendencia pedig a független Ukrajna, s azon belül Kárpátalja esetében is megfigyelhető, amit – mint látni fogjuk – a 2008–2009 világgazdasági és pénzügyi válság, valamint az elmúlt évek ukrainai háborús eseményeinek következményei is alátámasztanak majd. Jelen tanulmányban ezért Kárpátalja gazdasági helyzetének és külgazdasági tevékenységének értékelését kívánom elvégezni az országot ért negatív folyamatok tükrében.

Kulcsszavak: Kárpátalja, gazdasági fejlődés, fogyasztói árindex, bérszínvonal, munkanélküliség

ABSTRACT

На економічний розвиток Закарпаття після здобуття Україною незалежності в 1991 р. вплинув ряд чинників, а саме: географічне розташування, демографічна ситуація, внутрішня та зовнішня політика, а також економічні фактори. У той же час однією з найважливіших стратегічних переваг, що впливає з географічного положення, є те, що всі сусідні із Закарпаттям країни стали членами Європейського Союзу, що, особливо з набранням чинності Угоди про асоціацію Україна–ЄС, пропонує величезні економічні можливості для області. У той же час, на економічну ефективність країни, регіону сильно впливають внутрішні політичні кризи та зовнішні потрясіння, чи то глобальний економічний спад, чи збройний конфлікт. Ця тенденція проявляється і у випадку незалежної України, включаючи Закарпаття, яка підтверджується наслідками світової економічної та фінансової кризи 2008–2009 років та воєнних дій на території України в останні роки. Тому в цьому дослідженні здійснено оцінку економічного стану Закарпаття та його зовнішньоекономічної діяльності у світлі негативних подій в країні.

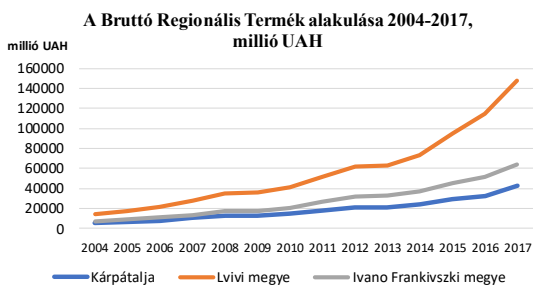
Ключові слова: Закарпаття, економічний розвиток, індекс споживчих цін, рівень заробітної плати, безробіття

* A tanulmányban bemutatott kutatások és eredmények a Nemzetstratégiai Kutatóintézet által bonyolított EFOP-1.12.1-17-2017-00003 azonosítószámú, „Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében”, valamint az EFOP-3.10.1-17-2017-00002 azonosítószámú, „Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését támogató kutatások” projektek tevékenységéhez kötődnek.

ÁLTALÁNOS GAZDASÁGI MUTATÓK

Az 1. ábra Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat és a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal legfrissebb adatai alapján Kárpátalja, valamint a Lvivi és Ivano Frankivszki megyékre vonatkozóan a – GDP regionális változatának megfelelő – bruttó regionális termék (BRT) értékeinek az alakulását mutatja be 2004 és 2017 között folyó áron számítva. Az adatokból láthatjuk, hogy 2017-ben a BRT Kárpátalján 43 043 millió UAH volt, ami a 2016-os 32 390 millió UAH értékhez viszonyítva több mint 10 milliárd UAH növekedést jelentett, s a 2013-as belpolitikai válság kirobbanása óta gyakorlatilag megduplázódott (2013-ban 21400 millió UAH volt). Az előző évi áron – tehát az inflációval korrigált értéken – számított volumenindexet tekintve ugyanakkor már árnyaltabb a kép, hiszen 2017-ben ez csak 3,1%-os növekedést jelentett 2016-hoz képest, s 2014-et követően csupán most először nincs recesszióban Kárpátalja gazdasága. A BRT előző évi áron számított volumenindexe ugyanis 2015-ben előbb 6,5%-kal, majd 2016-ban további 2,7%-kal való csökkenést mutatott. A teljes vizsgált időszakot figyelembe véve pedig a volumenindex azt mutatja, hogy Kárpátalja gazdaságát a belpolitikai és gazdasági válságok – még talán az országos átlaghoz képest is – érzékenyebben érintik. A fent már bemutatott elmúlt időszakbeli recessziót megelőzően ugyanis a BRT előző évi áron számított volumenindexe 2009-ben – a nemzetközi pénzügyi és gazdasági világválság idején – közel 18%-kal, míg 2005-ben – a narancsos forradalmat követő évben – 1,5%-kal csökkent. Tehát nagyságrendileg minden 4–5 éves fellendülési időszakot egy – csekélyebb vagy jelentősebb – gazdasági visszaesés követett Kárpátalján a vizsgált időszakban.

1. ábra. A bruttó regionális termék alakulása 2004–2017 között Kárpátalján, a Lvivi és az Ivano-Frankivszki megyékben



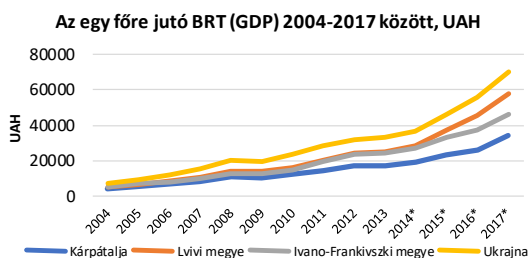
Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

Az összehasonlítás érdekében a két szomszédos megyében, azaz a Lvivi és Ivano-Frankivszki területeken – az 1. ábrából jól láthatóan – a BRT gyorsabban növekedett, mint Kárpátalján. Kárpátalján ugyanis 2004–2017 között nyolcszorosára, Ivano-Frankivszkban kilencszeresére, a Lvivi megyében pedig több mint tízszeresére növekedett a BRT folyó áron számított értéke. A 2008–2009-es gazdasági világválság idején ugyanakkor a két szomszédos megye gazdasága – az előző évi áron számított volumenindexek alapján – kisebb recesszió esett át, mint Kárpátalja. Az Ivano-Frankivszki terület gazdasága bár 2008-ban is csökkent 2,5%-kal, 2009-ben viszont – a kárpátaljai 18%-os visszaeséshez képest – „csupán” 10,7%-kal esett vissza. A Lvivi terület gazdasága pedig 11,7%-os visszaesést produkált 2009-ben. A 2013-ban kezdődő belpolitikai válság azonban talán valamivel érzékenyebben érintette a két szomszédos régiót, ugyanis az Ivano-Frankivszki megye gazdasága már a Majdan téri események kirobbanásának évében recesszióban volt (-2,3%), s 2017-ig folyamatosan csökkent a BRT előző évi áron számított volumenindexe. A Lvivi megye gazdasága is csökkent 2013-ban (1,2%-kal), s ez a tendencia – a 2014-es kisebb növekedést (0,9%) leszámítva – ugyancsak érvényes maradt 2017-ig (bár itt a recesszió már kisebb volt, mint Kárpátalján). 2017-ben ugyanakkor már mindkét szomszédos megye gazdasága gyorsabban növekedett, mint a

kárpátaljai: az Ivano-Frankivszki megye esetében a BRT előző évi áron számított volumenindexe ugyanis 7,1%-os, míg a Lvivi területé 3,8%-os növekedést produkált. Mindhárom megye esetében pozitívumnak tekinthető azonban, hogy a gazdasági növekedés értéke az országos átlag (2,5%)¹ fölött volt.

Fent azt láthattuk, hogy a Lvivi és Ivano-Frankivszki megyék esetében a BRT folyó áron számított értékei gyorsabb ütemben növekedtek a kárpátaljai mutatónál, viszont az eltérő népességszám miatt (mindkét megye nagyobb lakosságszámmal rendelkezik, mint Kárpátalja)² relevánsabb képet kaphatunk a régiók gazdasági helyzetéről, ha a mutató egy főre vetített értékeit is megvizsgáljuk. Az egy főre jutó BRT (illetve Ukrajna esetében GDP/fő) 2004–2017 közötti értékeit a 2. ábra tartalmazza, amelyen a 3 vizsgált megye adatai mellett az ukrainai érték is szerepel (a csillaggal ellátott években a Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város adatai nélkül), így az országos átlaghoz is viszonyíthatjuk a kárpátaljai mutatót.

2. ábra. BRT/fő és GDP/fő 2004–2017 között Kárpátalján, a Lvivi és Ivano-Frankivszki megyékben, illetve országos viszonylatban



Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

Az ábrából jól látható, hogy a BRT egy főre eső értékeit szemléltető trendvonalak ala-

kulása nagyjából megegyezik a folyó áron vizsgált BRT trendvonalainak alakulásával, hiszen mind a 2008–2009-es időszaki visszaesés/stagnálás, mind a 2012-től bekövetkező lassabb növekedés is megfigyelhető mindhárom megyénél. A vizsgált időszak alatt ugyanakkor némileg mérsékeltebb méretű gazdasági növekedésbeli különbség figyelhető meg a megyék egy főre jutó értékeinél, mint azt tapasztalhattuk a folyó áron számított egész megyékre vetített adatoknál. Kárpátalján ugyanis 2004–2017 között a BRT egy főre jutó értéke nagyjából a 8,5-szörösére (4238 UAH-ról 34202 UAH-ra), az Ivano-Frankivszki megye esetében közel a 9-szeresére (5238 UAH-ról 46312 UAH-ra), míg a Lvivi területen több mint a 10,5-szeresére nőtt (5396 UAH-ról 58221 UAH-ra). Az értékeket figyelembe véve elmondható tehát, hogy a Lvivi megyében nőtt a leggyorsabban az egy főre jutó BRT értéke a vizsgált időszakban, s közelítette meg leginkább az országos átlagot (70 233 UAH³). Kárpátalján ugyanis az egy főre jutó BRT értéke az országos átlag felét sem érte el 2017-ben, az Ivano-Frankivszki megyében pedig ez az arány 66% volt, a Lvivi megyében viszont majdnem elérte a 83%-ot.

Kárpátalján a belpolitikai válság kezdetén a 2012-es 17088 UAH értékről 2013-ra 17044 UAH-ra csökkent az egy főre jutó BRT, s számát tekintve hiába duplázódott meg 2017-re, ez a növekedés a valóságban, azaz reálértéken számítva – ahogy azt már a fenti volumenindexből is láthattuk – jóval mérsékeltebb volt. Ha pedig – az adott évi árfolyamon számított – USD-ben kifejezve nézzük meg az egy főre jutó bruttó regionális termék értékeit Kárpátalján, akkor láthatjuk, hogy négy év alatt szinte a felére csökkent a mutató

¹ 2014-től már nem számítják bele a Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város értékét az országos átlagba.

² Az Ivano-Frankivszki megye állandó lakossága 1,37 millió fő, míg a Lvivi terület állandó lakossága 2,5 millió fő (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja 2019a).

³ A Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város értékei nélkül (2014-től).

értéke: a 2013-as⁴ 2086 USD-ről 2017-ben⁵ 1223 USD-re (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019a).

Az általános gazdasági mutató egy főre vetített értékeit tekintve is tehát azt a konklúziót vonhatjuk le, hogy a szomszédos megyék jobban teljesítettek a vizsgált időszakban, ami jobb gazdasági működésre utal a viszonyítási területeken. A differencia, azaz a kárpátaljai gazdaság lemaradása ugyanakkor valamivel mérsékeltebb, mint azt az egész megyére vetített értékek esetében láthattuk.

Az 1. táblázatban a jövedelem és a rendelkezésre álló jövedelem alakulását láthatjuk 2013 és 2017 között Kárpátalja, az Ivano-Frankivszki és a Lvivi megyékre vonatkozóan. A jövedelem esetében azt láthatjuk, hogy a mutató értékei mindhárom megyében folyamatosan növekedtek a tárgyalt időszak alatt. A rendelkezésre álló jövedelem esetében ugyanakkor már csökkenést is megfigyelhetünk az adatok között, mivel 2013-ról 2014-re Kárpátalján és az Ivano-Frankivszki megyében is csökkent a vizsgált mutató értéke. Ez a visszaesés nyilvánvalóan a 2013-ban kezdődő belpolitikai válsághoz köthető. 2015-től kezdődően viszont már ismét növekedést tapasztalhatunk, amely tendencia 2017-ig töretlen volt. A három megye összehasonlításakor azt vehetjük észre, hogy bár mindhárom megye esetében nagyjából megduplázódott a mutató értéke, ugyanakkor az „olló” szemmel láthatóan növekedett a jövedelmi értékek tekintetében is a megyék között a szomszédos régiók javára.

1. táblázat. Jövedelem és rendelkezésre álló jövedelem 2013–2017 között Kárpátalján és a szomszédos megyékben

	Jövedelem (millió UAH)					Rendelkezésre álló jövedelem (millió UAH)				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Kárpátalja	29 102	29 988	37 182	44 137	56 568	22 512	21 840	28 282	33 812	42 652
Ivano-Frankivszki megye	37 310	37 848	47 152	56 418	73 474	29 003	28 139	36 689	43 807	55 947
Lvivi megye	75 762	79 378	97 740	116 285	152 256	58 762	59 887	74 919	89 517	113 883

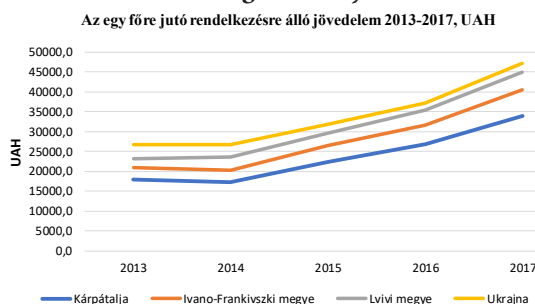
Forrás: saját szerkesztés Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának adatai alapján

A 3. ábrán az egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelem értékeit láthatjuk, amelyen az említett 3 megye adatai mellett az ukrán átlag is fel van tüntetve. Az ábra vizsgálata alapján azt a következtetést vonhatjuk le a mutató alakulásáról, hogy a 2014-es csökkenést/stagnálást leszámítva mind a négy esetben növekedett az egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelem nemzeti valutában kifejezve (más kérdés, hogy USD-ben kifejezve ez nem feltétlenül van így), s a növekedés üteme is nagyságrendileg meg egyezett. Kárpátalja esetében ugyanis 2013-ról 2017-re 17 929 UAH-ról 33 891 UAH-ra, az Ivano-Frankivszki megyében 20 987 UAH-ról, 40 579 UAH-ra, a Lvivi megyében 23 138 UAH-ról 44 981 UAH-ra, míg az országos átlag 26 719 UAH-ról 47 269 UAH-ra nőtt. Pozitívumként említhetjük meg tehát azt is, hogy Kárpátalja lemaradása sem a két szomszédos megyéhez, sem pedig az országos átlaghoz képest, nem növekedett jelentősen.

⁴ 2013. december 26-án 1USD = 8,17 UAH (XE.com, 2019a).

⁵ 2017. december 28-án 1USD = 27,95 UAH (XE.com, 2019a).

3. ábra. Egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelem 2013–2017 között Kárpátalján, a Lvivi és Ivano-Frankivszki megyékben, illetve országos viszonylatban



Forrás: saját szerkesztés Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának adatai alapján

A rendelkezésre álló jövedelem – előző, azonos időszakhoz mért százalékban kifejezett – reálértéke mutatja meg az ukrán belpolitikai válság egyes régiókra kifejtett hatását. Kárpátalja, az Ivano-Frankivszki és a Lvivi megye esetében is jelentős visszaesést mutatott ez a százalékos mutató 2014-ben és 2015-ben is. Kárpátalján a rendelkezésre álló jövedelem reálértéken számítva ugyanis 2014-ben 13,1%-kal, 2015-ben pedig 14,2%-kal esett vissza az előző évhez képest. Az Ivano-Frankivszki megye esetében mindkét évben évi 13,3%-os visszaesést figyelhetünk meg, míg a Lvivi megyében a 2014-es 9,8%-os csökkenést követően 2015-ben újabb 18%-os visszaesést rögzítettek. Ezek az adatok 2014-ben az országos átlaghoz viszonyítottnak (országos szinten 11,5%-os volt a csökkenés mértéke) nagyobb, 2015-ben viszont kisebb (20,4%) visszaesést jelentettek a három szomszédos nyugati megye esetében. Az újbóli növekedést a 2016-os év hozta meg Kárpátalja – és a másik két megye, valamint az országos átlag – számára (5,2%-os bővülés reálértéken), ami 2017-ben is folytatódott további 11,3%-kal (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja 2019b).

Kárpátalja gazdasága az ukrán belpolitikai válság hatására némileg átstrukturálódott, amit a bruttó kibocsátás, a közbenső fogyasztás és a bruttó hozzáadott érték adatai is alá-

támasztanak. A Bruttó Hozzáadott Értéket (1. számú melléklet) tekintve Kárpátalja gazdaságán belül a 2012 és 2016 közötti öt év alatt a *feldolgozóipar* (18,2%-os részaránnyól 13,6%-ra) és a *kereskedelem, gépjárműjavítás* (17,4%-ról 11,8%-ra) részaránya esett vissza lényegesen, míg a *mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halgazdálkodás* a legjelentősebb ágazattá vált Kárpátalján 2017-re (14,2%-ról 17,1%-ra). A vizsgált időszakban emelkedett továbbá – és közel 10%-os részarányt hasított ki magának – az *ingatlanügyletek* (9,96%), az *államigazgatás és védelem, kötelező társadalombiztosítás* (9,35%), valamint a *szállítmányozás, raktározás, postai- és futárszolgálat* (9,29%) kategória. Némi meglepetésként szolgálhat ugyanakkor a tulajdonképpeni kárpátaljai turizmus alacsony részaránya (*szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás* – 1,76%), bár az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy – a statisztikákban nem megjelenő bevételek miatt – ez nem feltétlenül a reális képet mutatja a szektor állapotát illetően. A feldolgozóipar teljesítményének kisebb hanyatlását mutatja a bruttó kibocsátás értékeinek változása is a vizsgált időszakban. Bár 2016-ban (2. számú melléklet) Kárpátalján a feldolgozóipar produkálta a legnagyobb bruttó kibocsátást (közel 17 milliárd UAH) több mint 70%-kal megelőzve a következő ágazatot, a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halgazdálkodás kategóriát (9,8 milliárd UAH), 2011-től kezdve (14,3 milliárd UAH) azonban – a korábbi növekedési ütemhez képest – lassabb ütemben növekedett, s 2013-ban, illetve 2015-ben visszaesést is produkált. Ezzel szemben a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halgazdálkodás esetében a bruttó kibocsátás 2011–2016 között gyakorlatilag megduplázódott: 4,9 milliárd UAH-ról 9,8 milliárd UAH-ra (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2015, 2017, 2018).

4. ábra. A fogyasztói árindex alakulása Kárpátalján 2007–2018 között



Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

A fogyasztói árindex – előző év decemberi értékéhez viszonyított – alakulását szemlélteti a 4. ábra 2007 és 2018 között Kárpátalján. Szembeötlő, hogy a vizsgált időintervallum négy jól elkülöníthető időszakra osztható az infláció tekintetében. A gazdasági világválság körüli években (2007–2010) az infláció 10% körüli értéken mozgott (8,5–15,4% között), de 2008–2011 közötti időszakot tulajdonképp egy deflációs szakasznak is elkönyvelhetjük (1. szakasz). Az éves szintű inflációs csökkenés egy rövidebb deflációs időszakba fordult át 2012–2013-ban (2. szakasz), melyet követően – az ukrán belpolitikai válság hatására – nagy inflációs növekedés következett: 2014-ben előbb 25,7%-kal, majd 2015-ben 44%-kal nőtt a fogyasztói árindex az előző év decemberéhez képest (3. szakasz). 2016–2018 között pedig ismét beállt – a 2011 előtt tapasztalt – 10% körüli éves szintre (4. szakasz; Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019b).

BÉRSZÍNVONAL ÉS MUNKAERŐPIAC

A rendkívül magas mértékű infláció lakosságra nézve negatív hatásait különösen a bérszínvonal ismeretében érzékelhetjük. A lakosság nominális havi bruttó átlagbére Kárpátalján az országos átlag alatt volt folyamatosan a Szovjetunió felbomlását követően egészen napjainkig. Ráadásul 1995–1997 között a régióban fizetett nominális átlagbér volt a legalacsonyabb Ukrajnában, amely az országos átlag mindössze 68%-ának felelt meg. A

2000-es évek elejétől azonban mind nagyobb ütemben kezdtek emelkedni az átlagfizetések, és a gazdasági világválság kirobbanásáig egyre jobban megközelítették az országos átlagot. 2008-ig a kárpátaljai átlagkereset nominális értéke 25–38%-kal nőtt évente, reálértéken számítva pedig 11–26%-kal. 2009-ben azonban a kárpátaljai átlagkereset reálértéken számítva több mint 4%-kal csökkent az előző évhez viszonyítva, s nominális értéken számítva is egyre inkább lemaradt az országos átlagtól. A kárpátaljai nominális átlagbér ugyanakkor a 2010-től kezdődő lassabb – 2014-ig évi 5–10%-os – növekedési üteme ellenére is mindinkább megközelítette a két szomszédos megye nominális átlagbéreit, s 2016-ban előbb az Ivano-Frankivszk megyei, majd 2018-ban a Lviv megyei béreket hagyta le (2. táblázat, Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja, 2019c).

2. táblázat. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális bruttó havi átlagbére 2013–2018 között

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális értéken számított bruttó havi átlagkeresetei Kárpátalján, a Lvivi és Ivano-Frankivszki megyékben, illetve országos viszonylatban 2013-tól 2018-ig, UAH						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ukrajna ⁶	3 282	3 480	4 195	5 183	7 104	8 865
Ivano-Frankivszki megye	2 679	2 875	3 402	4 202	6 074	7 551
Lvivi megye	2 789	2 961	3 646	4 559	6 391	8 001
Kárpátalja	2 553	2 744	3 381	4 298	6 355	8 070

Forrás: saját szerkesztés Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának adatai alapján

Az ukrán belpolitikai válság ugyanakkor természetesen Kárpátalján is érezte negatív hatását, hiszen bár az egy főre jutó havi átlagfizetések – ahogy fent láthattuk – nominális értéken számítva nőttek 2014-ben és 2015-ben is, de reálértéken számítva mindkét évben jelentős mértékű csökkenést figyelhattunk meg. A kárpátaljai átlagbérek reálértéken számítva ugyanis 2014-ben előbb 4,4%-kal, majd

⁶ A Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város adatai nélkül

2015-ben további 20%-kal csökkentek az előző évhez viszonyítva (5. ábra). Az elmúlt három évben ugyanakkor a jelentősebb mértékű reálbér-növekedésnek köszönhetően sikerült a két szomszédos megye elé kerülni (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019c). Az infláció és a reálbérek alakulását összevetve ugyanakkor érzékeltethető, milyen negatívan érintette az ukrán belpolitikai válság a kárpátaljai lakosság vásárlóerejét és életszínvonalát.

5. ábra. A reálbérek alakulása Kárpátalján 2002–2018 között



Forrás: Saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális havi bruttó átlagbéreinek alakulását szemlélteti Kárpátalja közigazgatási egységeiben 2013–2017 között, illetve 2018 negyedik negyedévében a 3. táblázat. Az adatokból láthatjuk, hogy a belpolitikai válságot megelőzően Csap város rendelkezett a legmagasabb havi átlagbérrel (3195 UAH), az elmúlt év végére ugyanakkor már a megyei átlag alá került, és Ungváron, Beregszászban, Munkácson, valamint az Ungvári, a Rahói, a Nagyszőlősi és a Perecsenyi járásokban is magasabb bért fizettek. A legmagasabb bruttó bért 2018 negyedik negyedévében átlagosan az Ungvári járásban (12327 UAH) és a megyeszékhelyen (10049 UAH) fizették ki, s előbbi esetében a nominális átlagkereset egy éven belül csaknem megduplázódott. A 2017-es havi nominális átlagbért követően ugyanis 2018 első negyedévében átlagosan 7867 UAH, a második negyedévben 9106 UAH, a harmadik negyedévben pedig 10 595 UAH bért fizettek ki az Ungvári járásban. Utánuk Munkács város (9380 UAH), a Nagyszőlősi járás (9259 UAH) és a Rahói járás (9256 UAH) következik a sorban.

3. táblázat. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális havi bruttó átlagbéreinek megoszlása Kárpátalja közigazgatási egységeiben 2013–2018 között

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális havi bruttó átlagbére Kárpátalján közigazgatási egységek szerint 2013–2017 között és 2018 IV. negyedévében, UAH						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018. IV. né.
Kárpátalja	2 553	2 744	3 381	4 298	6 355	8 963
Ungvár	2 829	3 011	3 697	4 744	7 376	10 049
Beregszász	2 008	2 199	3 250	4 199	6 513	8 700
Munkács	2 718	2 931	3 604	4 724	6 715	9 380
Huszt	2 245	2 410	2 970	3 661	5 388	7 230
Csap	3 195	3 333	3 575	4 542	6 105	8 497
Beregszászi Járás	2 001	2 294	3 131	4 096	5 753	7 875
Nagybereznai járás	2 253	2 372	3 122	3 605	5 702	7 529
Nagyszőlősi Járás	2 392	2 706	3 646	4 688	6 678	9 259

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális havi bruttó átlagbére Kárpátalján közigazgatási egységek szerint 2013–2017 között és 2018 IV. negyedévében, UAH						
Volóci Járás	2 464	2 574	2 825	3 550	5 219	6 491
Ilosvai Járás	2 043	2 173	2 513	3 214	4 796	6 941
Ökörmezői Járás	2 649	2 781	2 988	3 617	5 447	6 928
Munkácsi Járás	2 232	2 445	3 043	4 103	5 677	7 880
Perecsenyi Járás	2 641	2 769	3 263	4 429	6 266	8 578
Rahói Járás	2 706	2 849	3 260	3 978	5 798	9 256
Szolyvai Járás	2 330	2 461	2 895	3 576	5 423	7 373
Técsői Járás	2 444	2 549	3 033	3 769	5 436	7 615
Ungvári Járás	2 709	3 111	4 128	4 763	6 961	12 327

Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

A kárpátaljai magyarság zömét (10% feletti a magyar népesség aránya az adott közigazgatási egységen belül a 2001-es népszámlálás szerint (Molnár – Molnár D., 2005) magában foglaló közigazgatási egységekben (pirossal a táblázatban) a nominális bruttó havi átlagkeresetek viszonylag pozitív képet mutattak az elmúlt év végén. Két közigazgatási egységben – Ungvári járás és Nagyszőlősi járás – kerestek ugyanis a megyei átlag fölött, de Beregszászban (8700 UAH) és Csapon (8497 UAH) sem maradtak el a bérek jelentősen a megyei átlagtól. Bár a Beregszászi (7875 UAH) és a Munkácsi járásokban (7880 UAH) kifizetett átlagbérek nagyjából ezer UAH-val voltak kevesebbek 2018 negyedik negyedévében, mint a megyei szintű, de még így is magasabbnak számítottak nyolc másik közigazgatási egység nominális bruttó havi átlagkereseteinél (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2015, 2017, 2018 és Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019d).

A nemzetgazdasági ágakban tapasztalható bérvizonyok alakulásával kapcsolatban ugyancsak némi átrendeződést figyelhetünk meg a válság hatására 2013–2018 közötti időszakban (3. számú melléklet). Éves viszonylatban az ukrán belpolitikai válság kirobbanását követően a nominális havi bruttó átlagbérek növekedési üteme az államigazgatás, a feldolgozóipar és az agrárszektor területein, illetve

az energiaszektorban⁷ volt a legnagyobb. Ennek következtében ezek a szektorok a 2013-ban még legmagasabb nominális béreket kínáló pénzügyi szektorhoz képest mindenképp felzárkóztak, sőt néhány esetben már túl is szárnyalták azt. A nominális béremelkedések eredményeként 2019 februárjában már az energiaszektorban fizették ki a legmagasabb havi bruttó átlagbéreket (13352 UAH), amit a pénzügyi szektor (11440 UAH), az államigazgatás és védelem (10907 UAH), valamint a feldolgozóipar (10596 UAH) bérei követték (az agrárszektor havi átlagbérei valószínűleg az évszaktól adódóan voltak alacsonyabbak 2019 telén; Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019e és 2019f).

A realisabb megélhetési viszonyokról kialakítandó kép bemutatása érdekében azonban mindenképp szükséges – az adózási rendszer bemutatásán keresztül – a nettó havi átlagbérek alakulásának szemléltetése, valamint a bérek USD-ben kifejezett értékeinek ismertetése. A munkavállalót az ukrain adórendszer 2019-ben 18%-os személyi jövedelemadó és 1,5%-os hadiadó megfizetésére kötelezi, melynek összegei levonásra kerülnek a bruttó bérből (SmartFin.ua 2019). A 19,5%-os levonást követően tehát a havi átlagbér Kárpátalján a bruttó 8312 UAH-ról – a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalók

⁷ Villamosenergia, gáz- és gőzellátás, légkondicionálás.

számával súlyozva – nettó 6691 UAH-ra esik vissza. A nettó béreket figyelembe véve pedig már csak egy szektorban, a villamosenergia-, gáz- és gőzellátás, légkondicionálás ágazatban kaptak 10 ezer UAH-nál nagyobb fizetést „kézhez” a teljes munkaidőben foglalkoztatottak (4. számú melléklet). A 2019. februári nettó bérek amerikai dollárban kifejezett értékét⁸ figyelembe véve pedig elmondható, hogy a kárpátaljai nettó havi átlagbér a teljes munkaidőben foglalkoztatottak körében a 250 USD-t sem érte el, s a legmagasabb nettó bér is 400 USD alatt maradt (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019e és 2019f). A bruttó havi átlagbérek USA dollárban – az Ukrán Nemzeti Bank adott évi középárfolyamainak átlaga alapján⁹ – kifejezett értékeit hosszabb időtávon belül (2013 és 2018 között) vizsgálva (4. táblázat) pedig jól láthatjuk, hogy hiába emelkedett az átlagbér UAH-ban kifejezve a vizsgált időszakon belül éves szinten több mint a háromszorosára (2553 UAH-ról 8070 UAH-ra), USA dollárban kifejezve – a belpolitikai válság következtében gyengülő ukrán valuta miatt – még 2018-ban (296 USD) sem érte el a bruttó havi átlagbér a válság előtti, 2013-as szintet (320 USD). 2015-ben (155 USD) pedig a kárpátaljai bruttó átlagkereset a felét sem érte el a 2013-as értéknek (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja 2019d).

4. táblázat. A nominális havi bruttó átlagbérek alakulása Kárpátalján 2013–2018 között UAH-ban és USD-ben kifejezve

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális havi bruttó átlagbére Kárpátalján 2013–2018 között, UAH és USD						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Kárpátalja (UAH)	2 553	2 744	3 381	4 298	6 355	8 070
UAH/USD átlagárfolyam	7,99	11,87	21,81	25,59	26,60	27,22
Kárpátalja (USD)	320	231	155	168	239	296

⁸ 2019. február 28-án: 1 USD = 26,96 UAH (XE.com, 2019b).

⁹ National Bank of Ukraine website.

Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

A munkaerőpiacot tekintve az ukrain koncepció szerint Kárpátalján a munkaképes korú lakosságba mindkét nem képviselői beletartoznak 15 és 70 éves kor között, akik valamely terület munkaerő-kínálatát képezik az áruterelés vagy a szolgáltatásnyújtás számára (Baranyi 2009). A munkaképes korú lakosság száma a 2019-es adatok szerint 921,6 ezer fő volt, amit az ukrán statisztikai hivatalok két csoportra osztanak: gazdaságilag aktívakra- és inaktívakra. A gazdaságilag aktív lakosságon belül pedig, ahogy az ábrából is látjuk, megkülönböztetik a foglalkoztatottakat és a munkanélkülieket.

6. ábra. A kárpátaljai lakosság gazdasági aktivitása 2004–2018 között



Forrás: Saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

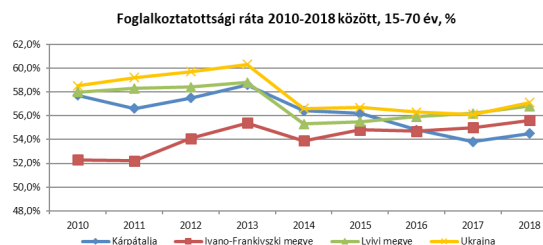
A kárpátaljai lakosság gazdasági aktivitását, illetve inaktivitását ábrázolja a 6. ábra 2004–2018 között, melyből láthatjuk, hogy a gazdasági világválság és az ukrán belpolitikai válság természetesen a munkaerőpiacra is jelentős hatással volt. A 15–70 éves lakosságon belül a foglalkoztatottak száma a 2008–2009-es gazdasági világválságot megelőző években volt a legmagasabb a vizsgált időszakban, s a csúcst (552,2 ezer fő) 2008-ban érte el. A gazdasági világválság ugyanakkor – mint láthattuk – negatívan érintette a kárpátaljai gazdaságot, s ez a foglalkoztatottak számán is meglátszik, hiszen 2009-ben már közel 30 ezer fővel dolgoztak kevesebben, mint egy évvel korábban. Ezen felül a munkanélküliek száma is több mint 20 ezer fővel nőtt a válság éveiben a vizsgált időszak legkisebb értéké-

ről (2007: 37 ezer fő) az egyik legmagasabbra (2009: 57,9 ezer fő). A gazdasági világválság okozta negatív tendencia bár némileg mérséklődött 2010–2013 között – a munkanélküliek száma 12 ezer fővel csökkent, a foglalkoztatottak száma pedig közel 17 ezer fővel nőtt 2013-ra –, de a belpolitikai válság és a háborús helyzet újra nehézségeket okozott. A kelet-ukrajnai konfliktus és az azzal párhuzamosan járó gazdasági problémák következtében ugyanis 2014-re – egy év alatt – ismét 20 ezer fővel csökkent a foglalkoztatottak száma. Ez a negatív tendencia 2017-ig folytatódott, amikor is 500 ezer fő alá esett vissza a dolgozó népesség száma Kárpátalja 15–70 év közötti lakosságán belül. A foglalkoztatottak számának csökkenése mellett a munkanélküliek száma is a legmagasabb lett a vizsgált időszakon belül 2017-ben (58,2 ezer fő). A munkaerőpiacról kiesettek ugyanakkor nem csak a munkanélküliek számát növelték, hanem a gazdaságilag inaktív népesség számát is. 2013 és 2017 között ugyanis számuk több mint 30 ezer fővel gyarapodott, s elérte a vizsgált időszak legmagasabb értékét (367,6 ezer fő; Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019g).

A munkaerőpiac nemek szerinti adatait vizsgálva (5. számú melléklet) kijelenthető, hogy a 2013-ban kirobbanó ukrán belpolitikai és gazdasági válság kárpátaljai munkaerőpiacot ért negatív hatásai szinte teljes egészében a nők körében csapódtak le. A foglalkoztatottak számának – fent már említett – teljes népességre vetített mintegy 45 ezer fős csökkenése 2013–2017 között ugyanis a nőket érintette: számuk a 2013-as 263,5 ezer főről 217,7 ezer főre csökkent 2017-ben. Ezzel párhuzamosan a munkanélküliek száma is a nők között gyarapodott: a 2013-as 9,1 ezer főről 25,5 ezer főre 2017-ben. Végül, de nem utolsó sorban pedig a gazdaságilag inaktívak számának a növekedése is a nők között figyelhető meg: 202,3 ezer főről (2013) 231,2 ezer főre (2017). A férfiak esetében a belpolitikai válság szinte csak 2014-ben éreztette negatív hatását, de a nőkhöz képest csekélyebb mértékben (Kár-

pátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 és 2018a).

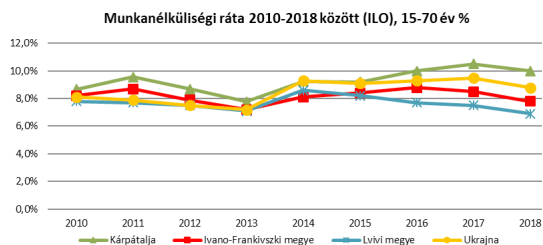
7. ábra. A foglalkoztatottsági ráták alakulása 2010–2018 között Kárpátalján, az Ivano-Frankivszi és Lvivi megyékben, illetve országos viszonylatban



Forrás: saját szerkesztés Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának adatai alapján

Az ukrán belpolitikai válság kárpátaljai munkaerőpiacra gyakorolt negatív hatásait kiválóan szemlélteti a foglalkoztatottsági (7. ábra) és a – Nemzetközi Munkaügyi Szervezet módszertana alapján számított – munkanélküliségi ráta (8. ábra). Mindkét ábra a két szomszédos megyével (Lvivi és Ivano-Frankivszi megyék), illetve az országos átlaggal hasonlítja össze a kárpátaljai foglalkoztatottsági és munkanélküliségi indexeket. Kárpátalja esetében a foglalkoztatottsági ráta 2010–2018 közötti alakulása is alátámasztja a belpolitikai válság negatív hatásait, hiszen a 2010-ben még a Lviv-megyei és az ukrán rátával nagyjából azonos szintről indulva 2018-ra a kárpátaljai foglalkoztatottsági ráta lett a legacsonyabb. Láthatjuk, hogy a legnehezebb év mind a három megye esetében, mind pedig országos viszonylatban a 2014-es év volt, Kárpátalján – szemben a másik három esettel – ugyanakkor a foglalkoztatottság tovább, egészen 2017-ig csökkent. Ennek köszönhető az, hogy a foglalkoztatottság terén 2010-ben még 6%-os lemaradásban lévő Ivano-Frankivszi megye 2018-ra megelőzte Kárpátalját ezen a téren (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja 2019e).

8. ábra. A munkanélküliségi ráták alakulása 2010–2018 között Kárpátalján, az Ivano-Frankivszi és Lvivi megyékben, illetve országos viszonylatban



Forrás: saját szerkesztés Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának adatai alapján

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet módszertana alapján számított megyei és országos munkanélküliségi ráták összevetése a 2010 és 2018 közötti években úgyszintén megerősíti azt a korábbi megállapítást, hogy a kárpátaljai munkaerőpiacot érzékenyebben érintette az elmúlt évek ukrajnai válsága, mint a két szomszédos régiót. 2010-ben, mint láthatjuk, szinte még azonos volt a munkanélküliségi ráta Kárpátalján, illetve a Lvivi és Ivano-Frankivszi területeken, s az országos index is hasonló értéket mutatott. Bár 2010–2013 között végig egy kevéssel a másik három ráta fölött volt a kárpátaljai, de 2013-ban nagyjából újra azonos szintre került a mutató négy értéke. A belpolitikai válság és az azzal járó gazdasági nehézségek eredményeként ugyanakkor láthatjuk, hogy mind a négy esetben nőtt 2014-ben a munkanélküliségi ráta, de míg a Lvivi és az Ivano-Frankivszi megyék esetében és országos viszonylatban a következő években nem nőtt tovább a munkanélküliséget kifejező együttható, addig Kárpátalján igen, s 2017-re már 10% fölé került. Ennek következtében pedig Kárpátalján 2017–2018-ban már nagyságrendileg 3%-kal magasabb értéket mértek, mint a Lvivi területen, de nagyságrendileg 2%-kal az Ivano-Frankivszi megyei érték fölött is járt (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja 2019f).

A korcsoportok szerinti munkanélküliséget vizsgálva a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal

adatai szerint a kárpátaljai ifjúság körében a legalacsonyabb a foglalkoztatottság és a legmagasabb a munkanélküliség. 2017-ben ugyanis a 15–24 év közötti korosztályban 15,7%, míg a 25–29 év közötti korosztályban 14,8% volt a munkanélküliségi ráta, amelyek minden korcsoportot figyelembe véve a legmagasabb értéknek számítottak. A foglalkoztatottsági rátát tekintve a 15–24 éves korúak 37,6%-a dolgozott 2017-ben, míg egy korosztállyal feljebb 63,7% volt ugyanez az arány (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2018).

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak számának alakulása még pontosabb képet festhet a kárpátaljai munkaerőpiac helyzetéről. Az 5. táblázat az ukrajnai statisztikai hivatalok meghatározása alapján nyilvántartott összes foglalkoztatottat és a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalók számát és arányát foglalja össze a 2010 és 2017 közötti időszakban. Az első vizsgált évben, 2010-ben a foglalkoztatottak száma 531,8 ezer fő volt, ugyanakkor ezeknek csupán a 37,81%-a volt foglalkoztatva teljes munkaidőben. A következő években pedig ez az arány – az összes foglalkoztatott és a teljes munkaidőben foglalkoztatottak számának csökkenése mellett – még tovább romlott, s az elmúlt 5 évben már csak 33–34% között mozgott. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak száma több mint 35 ezer fővel csökkent 2010 és 2017 között (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal, 2015, 2017 és 2018). Ez a csökkenés pedig 2018-ban tovább folytatódott, s az elmúlt év negyedik negyedében már csupán 161,1 ezer fő, vagyis a 15–70 év közötti lakosság alig több mint 17%-a volt teljes munkaidőben foglalkoztatva. A foglalkoztatottak számának elmúlt 8 évi csökkenése tehát szinte teljes egészében a teljes munkaidőben foglalkoztatottak körében csapódott le, s a két adat közti nagy különbség akár a – munkanélküliségi rátánál magasabb – rejtett munkanélküliségre is következtetni engedhet, bár ez értelemszerűen mélyebb vizsgálatokat igényel (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2018b).

5. táblázat. A foglalkoztatottak megoszlása Kárpátalján 2010–2017 között

A foglalkoztatottak megoszlása Kárpátalján 2010–2017 között							
	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Összes foglalkoztatott, ezer fő	531,8	530,8	541,2	521,4	519,3	505,5	496,3
Teljes munkaidőben foglalkoztatottak száma, ezer fő	201,1	190,3	183,4	179,3	172,0	169,4	165,0
Teljes munkaidőben foglalkoztatottak/összes foglalkoztatott, %	37,81%	35,85%	33,89%	34,39%	33,12%	33,51%	33,25%

Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszámának egyik legnagyobb mértékű csökkenése (volumenben és százalékosan) 2013 és 2019 februárja között (6. számú melléklet) az állami szektorban (államigazgatás és védelem, kötelező társadalombiztosítás) volt megfigyelhető, mely szektorban 2017-ig közel 30%-os (4,6 ezer fő) visszaesés történt, ami 2019 februárjáig további 1600 fővel csökkent. Az építőiparban teljes munkaidőben foglalkoztatottak száma bár volumenében „csak” 1,8 ezer fővel csökkent, ez arányait tekintve 60%-os visszaesés jelentett 2013 és 2017 között. Százalékosan a kereskedelmi (17%) és a pénzügyi szektorban (34%), a művészet és sport területén (29%), valamint az ingatlanügyletekkel (67%) foglalkozók körében is nagyobb mértékű létszámcsökkenés ment végbe 2017-ig (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal, 2015, 2017, 2018), mely csökkenés összességében az elmúlt közel másfél évben is folytatódott. Némi meglepetésre ugyanakkor a feldolgozóiparban teljes munkaidőben dolgozók létszáma növekedett az elmúlt években. A Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján összességében elmondható, hogy 2019 februárjában a legtöbb munkavállalót teljes munkaidőben foglalkoztató szektor az oktatási szféra volt 44,4 ezer fővel, melyet a feldolgozóipar (34 ezer fő) és az egészségügy (24,3 ezer fő) követett. Ez a három szektor adta a Kárpátalján teljes munkaidőben foglalkoztatott összes munkavállaló közel 2/3-át (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018c és 2019h).

A közigazgatási egységek közötti megoszlást tekintve (7. számú melléklet) Kárpátalján a legtöbb teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállaló – a munkahely címe alapján – a két legnagyobb népességgel rendelkező városban, azaz a megyeszékhelyen, Ungváron (39,6 ezer fő) és Munkácson (22,7 ezer fő) dolgozott 2018 negyedik negyedévében. Ebben a két városban tehát a teljes munkaidőben foglalkoztatottak közel 40%-a volt alkalmazva Kárpátalján belül, s rajtuk kívül 10 ezer fölötti létszámmal csak a Nagyszőlősi járás (12,8 ezer fő), a Técsői járás (11,6 ezer fő) és az Ungvári járás rendelkezett. „Magyar” szempontból vizsgálva a kérdést, azokban a közigazgatási egységekben, ahol legalább 10% a magyarság részaránya – Beregszász, Csap, Beregszászi járás, Nagyszőlősi járás, Munkácsi járás, Ungvári járás – összesen 42,3 ezer fő dolgozott teljes munkaidőben 2018 negyedik negyedévében, ami az összes teljes munkaidőben foglalkoztatott nagyjából negyede. Árnyalja a képet némileg, hogy jelentős részük (több mint 50%) két járásban, az Ungvári és a Nagyszőlősi járásokban volt foglalkoztatva, míg a két legmagyarabb közigazgatási egységben, Beregszászban és a Beregszászi járásban csupán 9,6 ezer munkavállaló dolgozott teljes munkaidőben az elmúlt év végén (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018b). Beregszász és a Beregszászi járás teljes lakossága nagyságrendileg 74 ezer fő volt 2018-ban, ami azt jelenti, hogy a két közigazgatási egységben 1000 lakosra csupán nagyságrendileg 130 teljes munkaidős álláshely jutott. Munkácson

ez a szám 267 fő, Ungváron pedig 352 fő (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019i).

Az elmúlt időszak változásait tekintve láthatjuk, hogy számát tekintve *Munkácson* és *Ungváron* is 6-6 ezer fővel csökkent a teljes munkaidőben foglalkoztatottak száma 2010 és 2018 utolsó negyedéve között, de ez a szám a *Nagyszőlősi*, a *Munkácsi*, az *Ilosvai* és a *Técsői járásokban*, valamint *Csap* városban is 2,5–3 ezer fővel csökkent a vizsgált időintervallumban. *Beregszász* és a *Beregszászi járás* esetében pedig 25-30%-os csökkenés figyelhető meg (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2015, 2017, 2018 és Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2018b).

KÜLGAZDASÁG

Az elmúlt évek ukrán belpolitikai válsága Kárpátalja külkereskedelmi tevékenységét is érzékenyen érintette (6. táblázat). A 2012-ig tartó külkereskedelmi áruforgalom-növekedés ugyanis 2013-ban már megtorpant (az

áruexport ekkor már csökkent, az áruimport pedig stagnált), de a jelentős visszaesés – az áru- és szolgáltatásforgalom esetében is – 2014-ben és 2015-ben következett be. Az előző évhez képest ugyanis 2014-ben az áruimport több mint 300 millió USD-vel, 2015-ben pedig további 700 millió USD-vel csökkent, két év alatt tulajdonképp a felére. Az áruexport bár 2014-ben csekély mértékben növekedett az előző évhez képest, 2015-ben ugyanakkor közel 300 millió USD-vel csökkent. A szolgáltatások exportja és importja is mintegy 30%-kal csökkent 2014-ben az előző évhez viszonyítva. A külkereskedelmi áru- és szolgáltatásforgalom bár 2016-ban újra növekedésnek indult, de még 2017-ben sem érte el a válság kirobbanása előtti szintet. Az adatokból egyértelműen látszik, hogy – az ukrán nemzeti valuta és a vásárlóerő gyengülése következtében – elsősorban az áru- és szolgáltatásimport esett vissza jelentősen a vizsgált időszakban, melynek folyományaként 2015-ben az addig negatív árukereskedelmi egyenleg is pozitívvá változott (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2015, 2017 és 2018).

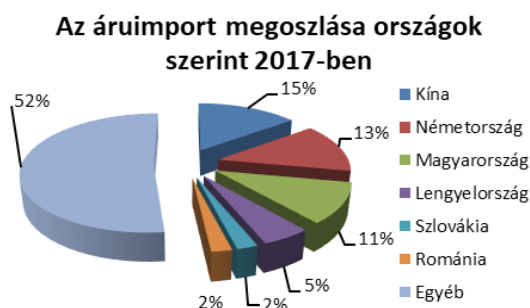
6. táblázat. Főbb külkereskedelmi adatok 2010–2017 között, ezer USD

Főbb külkereskedelmi adatok, ezer USD							
	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Áruk külkereskedelme							
<i>export</i>	1 156 645	1 385 087	1 299 966	1 382 796	1 094 380	1 211 902	1 446 423
<i>import</i>	1 348 604	2 009 085	2 062 493	1 734 557	1 011 507	1 133 381	1 341 737
<i>egyenleg</i>	-191 959	-623 998	-762 527	-351 761	82 873	78 521	104 686
Szolgáltatások külkereskedelme							
<i>export</i>	1 279 942	65 494	292 412	200 978	188 855	183 981	256 914
<i>import</i>	39 460	39 410	48 413	33 157	20 857	25 764	21 930
<i>egyenleg</i>	88 534	26 084	243 999	167 821	167 998	158 217	234 984

Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

Az áruforgalom tekintetében Kárpátalja legfontosabb külkereskedelmi partnerei (9. és 10. ábrák) a szomszédos országok, hiszen 2015 és 2017 között a Magyarországra, Szlovákiába, Lengyelországba és Romániába irányuló áruexport a teljes áruexport nagyjából 2/3-át tette ki (2017-ben 68,3%), de az áruimport esetében is 20% körül mozgott a szomszédos országok együttes részaránya. Az áruexport terén messze a legfontosabb külkereskedelmi partner Magyarország, ahová a teljes kárpátaljai áruexport több mint fele irányult 2017-ben (778,7 millió USD). Magyarországtól jelentősen lemaradva második volt a sorban Németország (110,7 millió USD), majd Lengyelország (96,7 millió USD) következett. Az áruimport esetében a legfontosabb származási ország Kína volt 2017-ben 196,1 millió USD-vel, amit Németország (180,1 millió USD) és Magyarország (146,0 millió USD) követett (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2018).

9. ábra. Az áruimport megoszlása országok szerint 2017-ben



Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

10. ábra. Az áruexport megoszlása országok szerint 2017-ben



Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

A szomszédos országok külkereskedelmi súlya a szolgáltatások terén is megfigyelhető, hiszen a kárpátaljai szolgáltatásexport 53%-ából, míg az import 37%-ából részesedtek 2017-ben. Magyarország szerepe a szolgáltatás kereskedelemben is kiemelkedő Kárpátalja szempontjából, hiszen a kárpátaljai szolgáltatásexport több mint 40%-a irányult 2017-ben Magyarországra (105,3 millió USD), de az import esetében is a harmadik legfontosabb partnernek számított közel 3 millió USD értékkel. A szolgáltatás import esetében az első számú partnerország Szlovákia volt 2017-ben közel 4 millió USD-vel (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2018).

A közigazgatási egységek szerinti megoszlást tekintve (8. számú melléklet) láthatjuk, hogy 2017-ben a külkereskedelmi áruforgalom elsősorban az *Ungvári járást* (áruexport: 422,3 millió USD; áruimport: 500,0 millió USD), *Munkácsot* (369,8 millió USD; 359,9 millió USD) és a *Nagyszőlősi járást* (203,0 millió USD; 166,5 millió USD) érintette. A két „legmagyarabb” közigazgatási egység, *Beregszász* és a *Beregszászi járás* esetében pedig együttesen közel 100 millió USD áruexport-forgalmat, és több mint 60 millió USD importforgalmat regisztrált a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal. A kárpátaljai magyarság lakhelyeül is szolgáló közigazgatási egységek tehát igen meghatározóak Kárpátalja külkereskedelmi áruforgalmában, ami akár magyaráztatul is szolgálhat a Kárpátalja és Magyarország közti, fentiekben tapasztalt kiemelt kereskedelmi együttműködésre (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2018).¹⁰

A külkereskedelem árustruktúráját tekintve 2017-ben a legfontosabb export- és importcikkek egyaránt a *gépek, gépi és elektromos berendezések* voltak, amelyek az áruexport közel 60%-át (856,9 millió USD), míg az áruimport közel felét (653,2 millió USD) adták. Az áruexport esetében kiemelt kiviteli cikknek szá-

¹⁰ Ennek bizonyításához ugyanakkor természetesen további, mélyebb kutatások szükségesek, melyekre jelen tanulmány keretein belül nincs lehetőség.

mítottak még a *textilanyagok és textiltermékek* (123,7 millió USD), a *fa és faipari termékek* (120,2 millió USD), valamint a *különbféle ipari termékek* (114,2 millió USD). Az árubehozatal esetében pedig kiemelt termékeknek számítottak a *polimer- és műanyagok, valamint a belőlük készült termékek* (147,5 millió USD), illetve a *textilanyagok és textiltermékek* (125,9 millió USD; Kárpátaljai Statisztikai Hivatal, 2018).

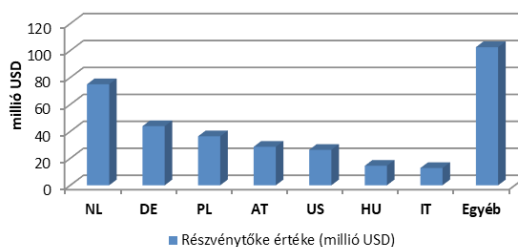
A nem rezidensek közvetlen tőkebefektetései (részvénytőke és adósságeszközök együttesen) mértéke Kárpátalja gazdaságában 2018. december 31-én közel 498 millió USD volt, melyből a részvénytőke 340 millió USD-t tett ki. A részvénytőke a 2018-as év folyamán mintegy 15 millió USD-vel nőtt, s az év végi érték több mint háromnegyede, nagyságrendileg 260 millió USD származott az Európai Unióból (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018d). A részvénytőke értéke 2010-től számítva – mindig az adott év január 1-jei értéket figyelembe véve – 2014 elején volt a legmagasabb (437 millió USD) a megye gazdaságában, mely ezt követően egy év alatt – vélhetően a belpolitikai válság hatására – jelentős mértékben, közel 25%-kal esett vissza (a 2015. január 1-jei érték 334 millió USD volt). A befektetések értéke 2015-ben tovább csökkent mintegy 7%-kal, s 2016 elején elérte a legalacsonyabb értéket (311,8 millió USD) a 2007-es év óta (295 millió USD). A részvénytőke ezt követően ismét lassú növekedésnek indult, s érte el a 2018-as végi 340 millió USD értéket (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2018e).

A részvénytőke származási szerinti megoszlását tekintve (11. ábra) elmondhatjuk, hogy – a 2018. december 31-i állapot szerint – a legtöbb befektetés Hollandiából érkezik Kárpátalja gazdaságába (75 millió USD), amit Németország (43,9 millió USD) és Lengyelország (36,4 millió USD) követ. Magyarország a hatodik legnagyobb „befektetőnek” számít Kárpátalján 14,5 millió USD értékkel. A szomszédos országokból – Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia – az összes részvénytőke

17%-a, összesen 58 millió USD érkezik (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019j). A tőkebefektetések nagy része értelemszerűen az iparban van jelen (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2018f).

11. ábra. A részvénytőke megoszlása Kárpátalja gazdaságában 2018. december 31-én származási országok szerint, millió USD

A részvénytőke megoszlása Kárpátalja gazdaságában 2018.12.31-én származási országok szerint, millió USD



Forrás: saját szerkesztés a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján

Kárpátalja közigazgatási egységei szerinti megoszlást vizsgálva – a 2018. október 1-jei állapot szerint – a külföldi részvénytőke 62,4%-ka három közigazgatási egységben – az Ungvári járásban (118,1 millió USD), Ungváron (50,8 millió USD) és a Nagyszőlősi járásban (42,4 millió USD) – volt befektetve. A kárpátaljai magyarság szempontjából ugyanakkor nem túlságosan biztató, hogy a két „legmagyarabbnak” számító közigazgatási egységben, Beregszászon és a Beregszászi járásban a külföldi közvetlen tőke csupán 6%-ka (nagyjából 20 millió USD) volt jelen 2018 negyedik negyedévében (Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2018g).

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmányban megpróbáltam szemléltetni Kárpátalja gazdasági helyzetének és külgazdasági tevékenységének alakulását a 2000-es évek elejétől napjainkig az általános gazdasági mutatók (GDP/bruttó regionális termék, jövedelem és rendelkezésre álló jövedelem, fogyasztói árindex), a munkaerőpiaci adatok, a bérszínvonal, valamint a külkereskedelmi és közvetlen tőkebefektetési értékek válto-

zásán keresztül. Az elemzés egyértelműen rávilágított arra, hogy Kárpátalja gazdasági teljesítményét a külső gazdasági és politikai sokkok rendkívül érzékenyen érintik, s ezek a negatív hatások a legtöbb esetben a szomszédos megyékben tapasztaltakat is felülmúlták.

A bruttó regionális termék vizsgálatakor láthattuk, hogy hiába duplázódott meg annak folyó áron és egy főre vetített értéke is a – később fegyveres konfliktussá és háborús helyzetté váló – belpolitikai válság 2013 őszi kirobbanását követő 5 évben, reálértéken (2015-ben és 2016-ban) és – az ukrán nemzeti valuta gyengülése folytán – USA dollárban kifejezve is visszaesést figyelhettünk meg Kárpátalja gazdasági teljesítményében. A szomszédos megyékkel és az országos átlaggal való összehasonlítás pedig – mind a BRT, mind a rendelkezésre álló jövedelem esetében – egyértelműen kifejezte Kárpátalja – folyamatosan növekvő – gazdasági lemaradását a vizsgált relációkban. Az elmúlt évek válsága hatására a gazdaság szerkezete is némiképp átstrukturálódott Kárpátalján, ami elsősorban a feldolgozóipar, valamint a kereskedelem és gépjárműjavítás visszaesésében, illetve az agrárszektor erősödésében volt megfigyelhető.

A külső sokkok Kárpátalja gazdaságára gyakorolt negatív hatásait a fogyasztói árindex alakulása is kiválóan szemléltette, amely a 2000-es években a gazdasági világválság idején (2008-ban 15%), illetve 2014–2015-ben (25,7%, majd 44%) volt a legmagasabb, melyhez társult a reálberek 2014–2015-ös csökkenése is. Az infláció és a reálberek alakulását összevetve érzékeltethetjük, milyen negatívan érintette a kelet-ukrajnai konfliktus és az azzal együtt járó válság a kárpátaljai lakosság vásárlóerejét és életszínvonalát. Az elmúlt évek kárpátaljai bruttó havi átlagbéreinek USA dollárban kifejezett értékei pedig még inkább alátámasztják eddigi megállapításaimat, ugyanis USD-ben kifejezve még 2018-ban sem érte el az átlagbér a 2013-as szintet.

A gazdasági világválság és az elmúlt évek ukrajnai válsága természetesen a kárpátaljai munkaerőpiacon is érezte hatását. Ez – mint láthattuk – elsősorban a foglalkoztatottak számának csökkenésében, illetve a munkanélküliek és a gazdaságilag inaktívok számának növekedésében mutatkozott meg, amit a foglalkoztatottsági és munkanélküliségi ráták is alátámasztottak. A foglalkoztatottak számának elmúlt 8 évi csökkenése pedig szinte teljes egészében a teljes munkaidőben foglalkoztatottak körében csapódott le. Tovább rontja a képet a teljes munkaidőben foglalkoztatottak számának a 15–70 év közötti lakossághoz viszonyított alacsony aránya, mely akár a rejtett munkanélküliségre, akár a külföldön munkát vállalók magas számára is következtetni engedhet (bár ennek bizonyításához értelemszerűen további kutatásokra van szükség).

A háborús konfliktussal járó válság természetesen Kárpátaljai külgazdasági mutatóit is visszavetette. Az adatokból egyértelműen láthattuk, hogy – az ukrán nemzeti valuta és a vásárlóerő gyengülése következtében – elsősorban az áru- és szolgáltatásimport esett vissza jelentősen a vizsgált időszakban. Ez ugyanakkor azt eredményezte, hogy az addig negatív árukereskedelmi egyenleg 2015-ben pozitívvá változott. A válság hatása azonban nemcsak a külkereskedelem, hanem a külföldi közvetlen tőkebefektetések mértékének 2014–2015-ös visszaesésében is megmutatkozott Kárpátalján.

A külgazdasági elemzés alapján kijelenthető ugyanakkor, hogy Magyarország Kárpátalja egyik – az áru- és szolgáltatásexport terén pedig a – legfontosabb partnerének számít. A Magyarország és Kárpátalja közötti kiemelt kereskedelmi együttműködésre pedig magyarázatul szolgálhat a kárpátaljai magyarság lakhelyeül is szolgáló közigazgatási egységek meghatározó szerepe Kárpátalja külkereskedelmi áruforgalmában. Ennek bizonyításához ugyanakkor további kutatások szükségesek, így ez egy másik tanulmány kiváló témakörül is szolgálhat.

IRODALOMJEGYZÉK

1. BARANYAI BÉLA (szerk., 2009): Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest
2. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal Évkönyve. 2014: Статистичний щорічник – Закарпаття. Ungvár, 2015
3. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal Évkönyve. 2016: Статистичний щорічник – Закарпаття. Ungvár, 2017
4. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal Évkönyve. 2017: Статистичний щорічник – Закарпаття. Ungvár, 2018
5. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal Évkönyvei honlapja, 2019d: Средньомісячна заробітна плата штатних працівників по містах і районах. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dohodi/2018/zarplata_rajon_2018.pdf (Letöltve: 2019.05.03.)
6. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2013: Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2012. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2013/ekon_akt_nas_2012.pdf (Letöltve: 2019.05.05.)
7. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2014: Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2013. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2014/ekon_akt_nas_2013.pdf (Letöltve: 2019.05.05.)
8. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2015: Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2014. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2015/ekon_akt_nas_2014.pdf (Letöltve: 2019.05.05.)
9. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2016: Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2015. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2016/ekon_akt_nas_2015.pdf (Letöltve: 2019.04.05.)
10. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2017: Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2016. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2017/ekon_akt_nas_2016.pdf (Letöltve: 2019. 05. 05.)
11. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018a: Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2017. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2018/ekon_akt_nas_2017.pdf (Letöltve: 2019.05.05.)
12. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018b: Средньооблікова кількість штатних працівників по містах і районах у 2018. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dohodi/2018/pracivniki_rajon_2018.pdf (Letöltve: 2019.05.06.)
13. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018c: Кількість, робочий час та оплата праці штатних працівників за видами економічної діяльності у 2018 році. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dohodi/2018/oplata_praci_2018.pdf (Letöltve: 2019.05.06.)
14. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018d: Прямі інвестиції (акціонерний капітал та боргові інструменти) в області у 2018 році. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/2018/invest_in_01-12_2018.pdf (Letöltve: 2019.05.08.)
15. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018e: Прямі інвестиції (акціонерний капітал). Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/2018/prjami_invest_1995-2018.pdf (Letöltve: 2019.05.08.)
16. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018f: Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в області за видами економічної діяльності (за найбільшими обсягами) у 2018 році. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/2018/invest_01-12_2018.pdf (Letöltve: 2019.05.08.)
17. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2018g: Прямі інвестиції (акціонерний капітал) по містах обласного значення та районах у січні–вересні 2018 року. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/2018/invest_rajon_01-09_2018.pdf (Letöltve: 2019.05.08.)
18. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019a: Валовий регіональний продукт (2004–2018pp.). Forrás: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2018_u.xls (Letöltve: 2019.05.01.)
19. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019b: Індeksi споживчих цін на товари та послуги у 2007–2018 роках. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/cini/2019/index_cin_2007-2018.pdf (Letöltve: 2019.05.02.)
20. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019c: Темп зростання/зниження номінальної та індекс реальної заробітної плати. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dohodi/2019/dinam_zarpl_2002-2018.pdf (Letöltve: 2019.05.03.)
21. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019e: Средньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010–2018 році. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dohodi/2019/dinam_zar_econ_2010-2018.pdf (Letöltve: 2019.05.03.)

22. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019f: Средньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2019. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dohodi/2019/sered_zag_econ_2019.pdf (Letöltve: 2019.05.03.)
23. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019g: Основні показники ринку праці у 2000–2018 pp. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2019/osn_pokaz_2000-2018.pdf (Letöltve: 2019.05.05.)
24. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019h: Кількість штатних працівників за видами економічної діяльності у 2019 році. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dohodi/2019/shtatni_2019.pdf (Letöltve: 2019.05.06.)
25. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019i: Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2019 року та середня чисельність у 2018 році. Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2019/nasel_0101_2019.pdf (Letöltve: 2019.05.06.)
26. Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja, 2019j: Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці області (2010–2018). Forrás: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/2019/invest_2010-2018.pdf (Letöltve: 2019.05.08.)
27. MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász, 2005. Forrás: https://konyvbirodalom.at.ua/term_tud/Molnar_Jozsef_-_Karpatalja_nepessege.pdf (Letöltve: 2019.05.03.)
28. National Bank of Ukraine website: <https://bank.gov.ua/control/en/curmetal/currency/search/form/period> (Download: 2019.05.03.)
29. SmartFin.ua: Розрахунок зарплати в Україні в 2019 році: нарахування, утримання, «на руки» працівнику. Website: <https://smartfin.ua/page/rozrahunok-zarplati-v-ukrayini-v-2019-rotsi-narahuvannya-utrimannya-na-ruki-pratsivniku> (Download: 2019.05.03.)
30. Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja, 2019a: Чисельність населення (за оцінкою) на 1 лютого 2019 року та середня чисельність у січні 2019 року. Forrás: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/kn/kn_u/kn0119_u.html (Letöltve: 2019.05.01.)
31. Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja, 2019b: Доходи населення по регіонах України. Forrás: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dn_reg2013_u.html (Letöltve: 2019.05.02.)
32. Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja, 2019c: Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 1995–2018 роках; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpR_u.html (Letöltve: 2019.05.03.)
33. Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja, 2019e: Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 1995–2018 роках. Forrás: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpR_u.html (Letöltve: 2019.05.04.)
34. Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja, 2019e: Рівень зайнятості населення за регіонами. Forrás: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/rp/rp_reg/reg_u/arh_rzn_u.htm (Letöltve: 2019.05.06.)
35. Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának honlapja, 2019f: Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за регіонами. Forrás: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/rp/rp_reg/reg_u/arh_rbn_u.htm (Letöltve: 2019.05.06.)
36. XE.com, 2019a: XE Currency Charts: USD to UAH. Source: <https://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=UAH&view=10Y> (Download: 2019.05.01.)
37. XE.com, 2019b: XE Currency Charts: USD to UAH. Source: <https://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=UAH&view=1Y> (Download: 2019.05.03.)

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet:

Bruttó hozzáadott érték gazdasági tevékenységek szerint Kárpátalján 2012–2016 között, millió UAH

Bruttó hozzáadott érték gazdasági tevékenységek szerint Kárpátalján 2012–2016 között, millió UAH							
	2012	2012, %	2013	2014	2015	2016	2016, %
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halgazdálkodás	2 746	14,23%	2 792	3 308	4 687	4 978	17,07%
Bányászat, kőfejtés	75	0,39%	84	104	133	221	0,76%
Feldolgozóipar	3 507	18,17%	3 076	3 507	3 309	3 965	13,60%
Villamosenergia-, gáz- és gőzellátás, légkondicionálás	241	1,25%	266	285	382	588	2,02%
Vízellátás, szennyvízelvezetés, hulladékgazdálkodás	50	0,26%	53	70	94	99	0,34%
Építőipar	488	2,53%	535	545	635	764	2,62%
Nagy- és kiskereskedelem; gépjárműjavítás	3 352	17,37%	3 153	3 955	3 885	3 425	11,75%
Szállítmányozás, raktározás, postai és futárszolgálat	1 499	7,77%	1 670	1 716	2 395	2 708	9,29%
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	240	1,24%	239	291	389	512	1,76%
Információ, telekommunikáció	158	0,82%	207	208	291	426	1,46%
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	415	2,15%	474	517	718	838	2,87%
Ingatlanügyletek	1 553	8,05%	1 833	2 012	2 560	2 904	9,96%
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	226	1,17%	219	234	291	358	1,23%
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	122	0,63%	122	147	170	214	0,73%
Államigazgatás és védelem; kötelező társadalombiztosítás	1 347	6,98%	1 641	1 799	2 205	2 726	9,35%
Oktatás	1 727	8,95%	1 932	1 983	2 256	2 434	8,35%
Egészségvédelem és szociális ellátás	1 183	6,13%	1 174	1 191	1 313	1 455	4,99%
Művészet, sport, szórakoztatás, szabad idő	181	0,94%	170	175	187	213	0,73%
Egyéb szolgáltatások	193	1,00%	236	284	279	329	1,13%
Összesen	19 303	100,00%	19 876	22 331	26 179	29 157	100,00%

Forrás: saját szerkesztés, Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2015, 2017, 2018

2. számú melléklet:

A bruttó kibocsátás, a közbenső fogyasztás és a bruttó hozzáadott érték gazdasági tevékenységek szerinti megoszlása Kárpátalján 2016-ban, millió ÚAH

A bruttó kibocsátás, a közbenső fogyasztás és a bruttó hozzáadott érték gazdasági tevékenységek szerinti megoszlása Kárpátalján 2016-ban, millió ÚAH			
	Bruttó kibocsátás	Közbenső fogyasztás	Bruttó hozzáadott érték
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	9 792	4 814	4 978
Bányászat, kőfejtés	386	165	221
Feldolgozóipar	16 969	13 004	3 965
Villamosenergia-, gáz- és gőzellátás, légkondicionálás	1 728	1 140	588
Vízellátás, szennyvízelvezetés, hulladékgazdálkodás	405	306	99
Építőipar	3 188	2 424	764
Nagy- és kiskereskedelem; gépjárműjavítás	6 422	2 997	3 425
Szállítmányozás, raktározás, postai és futárszolgálat	5 760	3 052	2 708
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1 096	584	512
Információ, telekommunikáció	787	361	426
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	1 480	642	838
Ingyanügyletek	3 918	1 014	2 904
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	630	272	358
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	390	176	214
Államigazgatás és védelem; kötelező társadalombiztosítás	4 006	1 280	2 726
Oktatás	3 668	1 234	2 434
Egészségvédelem és szociális ellátás	2 430	975	1 455
Művészet, sport, szórakoztatás, szabad idő	364	151	213
Egyéb szolgáltatások	495	166	329
Összesen	63 914	34 757	29 157

Forrás: Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2018

3. számú melléklet:

Teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális havi átlagbére éves szinten Kárpátalján gazdasági tevékenységek szerint 2013–2018 között és 2019 februárjában, UAH

Teljes munkaidőben foglalkoztatottak nominális havi bruttó átlagbére éves szinten Kárpátalján gazdasági tevékenységek szerint 2013–2018 között és 2019 februárjában, UAH							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 febr.
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	2 261	2 744	3 475	5 343	7 185	9 424	7 796
Bányászat, kőfejtés	2 710	3 178	3 659	4 613	6 243	8 450	8 119
Feldolgozóipar	2 395	2 805	4 092	5 532	7 791	10 054	10 596
Villamosenergia-, gáz- és gőzellátás, légkondicionálás	3 560	3 780	7 393	6 129	7 590	10 564	13 352
Vízellátás, szennyvízelvezetés, hulladékgazdálkodás	1 817	2 103	2 618	3 359	4 628	6 144	6 692
Építőipar	1 784	1 343	2 378	4 470	6 566	5 328	5 058
Nagy- és kiskereskedelem; gépjárműjavítás	2 182	2 355	3 305	3 539	5 269	6 729	7 051
Szállítmányozás, raktározás, postai és futárszolgálat	3 224	3 326	4 018	5 041	6 768	8 554	8 924
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1 340	1 562	1 948	2 552	3 423	4 214	4 453
Információ, telekommunikáció	2 701	2 842	3 475	4 742	6 420	8 056	8 593
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	3 749	3 972	4 552	5 658	7 874	10 153	11 440
Ingyanügyletek	1 772	1 921	2 337	2 971	4 874	6 037	6 167
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	2 440	2 783	3 161	3 438	5 264	6 734	7 097
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	1 631	1 805	2 065	2 982	4 889	5 170	5 493
Államigazgatás és védelem; kötelező társadalombiztosítás	3 162	3 129	3 575	5 248	9 112	12 068	10 907
Oktatás	2 556	2 695	3 075	3 657	5 709	7 259	7 548
Egészségvédelem és szociális ellátás	2 214	2 353	2 648	3 165	4 680	5 502	5 847
Művészet, sport, szórakoztatás, szabad idő	2 587	2 661	2 937	3 387	5 061	5 770	5 801
Egyéb szolgáltatások	2 222	2 229	1 872	2 061	4 227	6 018	5 961
Összesen	2 553	2 744	3 381	4 298	6 355	8 070	8 312

Forrás: saját szerkesztés, Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019e és 2019f

4. számú melléklet:

*A teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó és nettó havi átlagbére Kárpátalján
2019 februárjában gazdasági tevékenységek szerint, UAH és USD*

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó és nettó havi átlagbére Kárpátalján 2019 februárjában gazdasági tevékenységek szerint, UAH és USD			
	Bruttó bér (UAH)	Nettó bér (UAH)	Nettó bér (USD)
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	7 796	6 276	233
Bányászat, kőfejtés	8 119	6 536	242
Feldolgozóipar	10 596	8 530	316
Villamosenergia-, gáz- és gőzellátás, légkondicionálás	13 352	10 748	399
Vízellátás, szennyvízelvezetés, hulladékgazdálkodás	6 692	5 387	200
Építőipar	5 058	4 072	151
Nagy- és kiskereskedelem; gépjárműjavítás	7 051	5 676	211
Szállítmányozás, raktározás, postai és futárszolgálat	8 924	7 184	266
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	4 453	3 585	133
Információ, telekommunikáció	8 593	6 917	257
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	11 440	9 209	342
Ingatlanügyletek	6 167	4 964	184
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	7 097	5 713	212
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	5 493	4 422	164
Államigazgatás és védelem; kötelező társadalombiztosítás	10 907	8 780	326
Oktatás	7 548	6 076	225
Egészségvédelem és szociális ellátás	5 847	4 707	175
Művészet, sport, szórakoztatás, szabad idő	5 801	4 670	173
Egyéb szolgáltatások	5 961	4 799	178
Összesen	8 312	6 691	248

Forrás: saját szerkesztés, Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2019f

5. számú melléklet:

A 15–70 év közötti kárpátaljai lakosság gazdasági aktivitása 2012–2018 között, ezer fő

A 15–70 év közötti kárpátaljai lakosság gazdasági aktivitása 2012–2018 között, ezer fő							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Lakosság száma 15–70 év között	923,3	923,5	923,9	924,2	922,9	922,1	921,6
<i>Nők</i>	475,0	474,9	475,0	475,4	474,6	474,4	...
<i>Férfiak</i>	448,3	448,6	448,9	448,8	448,3	447,7	...
Gazdaságilag aktív népesség	581,4	586,8	574,5	571,8	561,8	554,5	558,5
<i>Nők</i>	269,5	272,6	268,7	260,1	244,9	243,2	...
<i>Férfiak</i>	311,9	314,2	305,8	311,7	316,9	311,3	...
Foglalkoztatottak száma	530,8	541,2	521,4	519,3	505,5	496,3	502,4
<i>Nők</i>	252,6	263,5	249,7	243,7	223,3	217,7	...
<i>Férfiak</i>	278,2	277,7	271,7	275,6	282,2	278,6	...
Munkanélküliek száma	50,6	45,6	53,1	52,5	56,3	58,2	56,1
<i>Nők</i>	16,9	9,1	19,0	16,4	21,6	25,5	...
<i>Férfiak</i>	33,7	36,5	34,1	36,1	34,7	32,7	...
Gazdaságilag inaktív népesség	341,9	336,7	349,4	352,4	361,1	367,6	363,1
<i>Nők</i>	205,5	202,3	206,3	215,3	229,7	231,2	...
<i>Férfiak</i>	136,4	134,4	143,1	137,1	131,4	136,4	...

Forrás: saját szerkesztés, Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 és 2018a

6. számú melléklet:

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma Kárpátalján gazdasági tevékenységek szerint 2013–2019 között, ezer fő

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma Kárpátalján gazdasági tevékenységek szerint 2013–2019 között, ezer fő							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018. dec.	2019. febr.
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	5,2	5	4,3	4,8	4,6	4,1	4,2
Bányászat, kőfejtés	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6
Feldolgozóipar	32,9	33,7	33,2	33,5	34,4	33,5	34
Villamosenergia-, gáz- és gőzellátás, légkondicionálás	4,6	4,4	4,1	3,9	3,9	3,4	3,4
Vízellátás, szennyvízelvezetés, hulladékgazdálkodás	2	2,2	2,1	2,2	1,9	2	1,9
Építőipar	3	1,3	1,2	1,3	1,2	1,2	1,4
Nagy- és kiskereskedelem; gépjárműjavítás	11,5	10,2	10	9,8	9,6	8,9	9,1
Szállítmányozás, raktározás, postai és futárszolgálat	15	15	14	13,6	13,6	12,6	12,7
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1,3	1,9	1,3	1,4	1,1	1,3	1
Információ, telekommunikáció	2,1	1,9	1,5	1,3	1,2	1	1,1
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	3,5	3,3	2,8	2,4	2,3	1,7	1,7
Ingatlanügyletek	2,1	1	0,7	0,4	0,7	0,8	0,7
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	2,4	2,1	1,9	1,7	1,6	1,6	1,4
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	2,5	2,2	1,8	1,6	1,1	1,4	1,6
Államigazgatás és védelem; kötelező társadalombiztosítás	16,3	17	16,5	13,1	11,7	12,6	10,1
Oktatás	47,2	45,9	46,1	47,2	45,7	46,4	44,4
Egészségvédelem és szociális ellátás	25,9	26,2	24,6	26,5	25,9	24,6	24,3
Művészet, sport, szórakoztatás, szabad idő	4,6	4,7	4,6	3,6	3,3	2,5	2,5
Egyéb szolgáltatások	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5	0,3	0,4
Összesen	183,4	179,3	172,0	169,4	165,0	160,5	156,7

Forrás: saját szerkesztés, Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2015, 2017, 2018 és Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2018c és 2019h

7. számú melléklet:

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma Kárpátalján
közigazgatási egységek szerint 2010–2018 között, ezer fő

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma Kárpátalján közigazgatási egységek szerint 2010–2018 között, ezer fő								
	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 IV. né.
Kárpátalja	201,1	190,3	183,4	179,3	172,0	169,4	165,0	161,1
Ungvár	45,9	43,7	43,0	42,1	39,9	41,6	41,6	39,6
Beregszász	8,3	8,5	7,1	7,6	7,3	8,0	6,6	6,2
Munkács	28,4	26,9	25,8	25,6	23,7	24,1	24,2	22,7
Huszt	6,0	6,5	6,1	5,7	5,9	7,3	5,0	4,7
Csap	4,3	4,1	3,4	3,2	2,3	2,0	1,7	1,6
Beregszászi Járás	4,9	4,0	3,8	3,7	3,5	2,3	3,7	3,4
Nagyberezsnai Járás	3,4	3,2	3,4	3,1	2,9	3,0	2,9	2,6
Nagyszőlősi Járás	15,9	15,0	14,5	14,8	14,1	14,4	13,1	12,8
Volóci Járás	2,8	2,7	2,5	2,5	2,9	2,5	2,2	2,2
Ilosvai Járás	10,0	9,1	8,9	8,6	8,1	7,2	7,4	6,7
Ökörmezői Járás	4,8	5,0	5,1	5,0	4,7	5,0	4,8	4,6
Munkácsi Járás	10,1	8,5	8,9	8,6	7,7	9,1	7,4	7,0
Perecsenyi Járás	5,0	4,9	4,1	3,7	4,6	4,1	4,1	3,8
Rahói Járás	7,8	7,7	7,9	7,9	7,4	7,9	7,0	7,0
Szolyvai Járás	8,7	8,0	7,4	7,6	7,7	7,1	6,7	6,7
Técsői Járás	14,1	13,3	13,2	12,9	11,9	10,8	10,9	11,6
Ungvári Járás	12,4	12,3	12,0	10,7	10,8	8,4	8,6	11,3
Husztai Járás	8,3	6,9	6,3	6,1	6,6	4,6	7,1	6,9

Forrás: Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2015, 2017, 2018 és Kárpátaljai Statisztikai Hivatal honlapja 2018b

8. számú melléklet:
Áruk külkereskedelme városok és járások szerint, ezer USD

Áruk külkereskedelme városok és járások szerint, ezer USD						
	Export			Import		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Megyei szinten	1 094 380	1 211 902	1 446 423	1 011 507	1 133 381	1 341 737
Ungvár	98 614	92 828	121 611	83 323	90 930	113 235
Beregszász	84 692	75 127	85 217	69 440	56 264	52 246
Munkács	245 155	284 367	369 845	239 513	297 853	359 913
Huszt	8 238	8 219	9 631	5 257	6 321	9 463
Csap	10 625	9 981	11 567	16 389	14 482	13 169
Beregszászi járás	12 767	14 373	13 402	8 217	9 343	9 600
Nagybereznai járás	11 489	15 306	16 190	4 996	6 967	8 237
Nagyszőlősi járás	189 689	198 444	203 003	159 539	167 816	166 466
Volóci járás	6 854	9 483	10 884	5 560	5 999	7 419
Ilosvai járás	9 855	10 152	9 104	5 325	6 864	7 262
Ökörmezői járás	4 722	6 569	7 144	2 620	3 075	4 099
Munkácsi járás	19 522	22 133	24 451	18 045	18 192	21 148
Perecsenyi járás	24 529	24 984	29 950	13 727	12 753	16 444
Rahói járás	12 650	15 731	14 785	1 152	990	687
Szolyvai járás	39 095	40 085	38 842	29 904	32 025	30 283
Técsői járás	25 538	52 267	47 789	9 304	10 985	14 027
Ungvári járás	282 168	323 046	422 286	332 858	385 927	500 008
Husztai járás	8 178	8 807	10 722	6 338	6 595	8 031

Forrás: Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2018

Л 67 LIMES. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. 2019/Том VI. Редакційна колегія: Ільдико Орос (головний редактор), Вікторія Семйон, Габор Патакі, Мелінда Орбан та Олександр Добош (відповідальний редактор) [та ін.] – Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2019. – 420 с. (угорською, українською та англійською мовами)

ISSN 2411-4081

Науковий вісник «LIMES» засновано у 2014 році та видається за рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. У науковому віснику публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II, а також дослідження українських та іноземних учених угорською, українською та англійською мовами. Цей том «LIMES» об'єднує праці з економіки, математики, інформатики, хімії, географії та суспільствознавства.

УДК 001.89(058)

Наукове періодичне видання

LIMES

Науковий вісник

Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

2019 р.

Том VI

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 7 від 20.12.2019 р.)*

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Мелінда Орбан та Олександр Добош (Видавничий відділ, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)
Вікторія Семйон, кандидат економічних наук та Габор Патакі (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Адальберт Бовді, доктор фізико-математичних наук, професор
(кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)
Адальберт Рац, доктор філософії з природничих наук, спеціальність «науки про землю: петрологія»
(кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Бейла Надь, кандидат біологічних наук, доцент (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)
Віра Протопопова, доктор біологічних наук, професор (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Золтан-Шандор Варга, доктор біологічних наук, професор-емерит
(кафедра еволюційної зоології та біології людини, Дебреценський університет)

Йосип Молнар, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Лорант-Денеш Давід, габілітований доктор у галузі «регіональні науки», професор
(Інститут економіки та розвитку регіонів, Університет ім. Святого Іштвана)

Маргарета Кейс, кандидат історичних наук (кафедра філології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Марія Ген, кандидат біологічних наук, габілітований доктор у галузі «науки про довкілля»
(кафедра ботаніки, Університет ім. Святого Іштвана)

Олександр Бергхауер, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Роберт Бачо, доктор економічних наук (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Юрій Жигуц, доктор технічних наук, професор (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

ВІДПОВІДАЛЬНИ ЗА ВИПУСК:

Василь Брензович, кандидат історичних наук (Благодійний фонд за ЗУІ)

ТЕХНІЧНЕ РЕДАГУВАННЯ: Олександр Добош

ВЕРСТКА: Вікторія Товтін

КОРЕКТУРА: Льдіко Гріца-Варцаба, Томаш Врабель, Олександр Кордонєць

ОБКЛАДИНКА: Ласло Веждед

УДК: Бібліотечно-інформаційний центр «Опаці Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф. Ракоці II

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Друк наукового вісника здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Засновник: Благодійний фонд Закарпатського угорського педагогічного інституту (від 2016 року Благодійний фонд За Закарпатський угорський інститут)

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду за ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці II, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.)* та **ТОВ «РІК-У»** (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Шрифти «Times New Roman» та «Minion pro».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Ум. друк. арк. 48,8. Формат 60x84/8.

Замовл. № 313. Тираж 300.